

MOUREAUX (Philippe), *Les Préoccupations statistiques du Gouvernement des Pays-Bas Autrichiens et le dénombrement des industries dressé en 1764*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 1971, 535 p. (Université de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres, tome XLVIII).

De eerste indruk, die de lezer van dit werk opdoet, is dat de bespreking van het ontstaan en de ontwikkeling van de nijverheidstelling(en) in de Oostenrijkse Nederlanden toch wel erg traag op gang komt en dat nodeloos veel aandacht besteed wordt aan instellingen en personen die weinig of niets met statistische informatie te maken hebben. Gaandeweg echter wordt het beeld duidelijker, schijnbaar losse delen en details lijken verrassend goed in elkaar te passen en het inzicht groeit dat de statistische informatie slechts ontstaan kan, samen met welbepaalde opvattingen over het beheer van de Staat. De behoefte aan exacte informatie over het economisch potentieel houdt rechtstreeks verband met de wil van de overheid om op economisch gebied regelend en organiserend op te treden. In de ongeveer 300 blz., die het eigenlijke onderzoek van de grote telling van 1764 voorafgaan, volgen we de langzame mutatie bij de overheid van een eerst louter fiscale bezorgdheid naar een ver doorgedreven inmenging in het economisch en sociale leven. Het is een uitgebreide verhandeling over de veranderingen in het ten slotte toch traditioneel gebleven instellingenapparaat. Veel aandacht gaat daarbij naar de bemanning van diverse bestuursfuncties en het is langs de daden en denkbeelden van ambtenaren om dat we de groei naar een moderne staat volgen. De lezer volgt inderdaad. Het is een van de vele verdiensten van dit werk dat een zo complexe materie vlot leesbaar wordt voorgesteld.

De meest merkwaardige figuur, die trouwens het eerste deel van het boek (pp. 65-251) beheerst, was Benoît-Marie Dupuy. Deze Fransman was in 1747 in onze gewesten beland als bediende van de financiële groep die de inning van de belastingen gepacht had in de door Lodewijk XV bezette Nederlanden. Zijn opdrachtgevers konden zich verheugen in de werkkraft en de bekwaamheid van hun bediende, die ze trouwens vrij vlug met delicate controleopdrachten in de bezette provincies belastten.

Na de vrede van Aken en het herstel van het Oostenrijks bewind bekleeg de minister Botta-Adorno zich over de wanorde op het gebied van de financies en over de onbekwaamheid van vele ambtenaren. Dupuy moet gevoeld hebben dat er kansen waren om carrière te maken, want hij schreef een indrukwekkende verhandeling over de financiën van de Oostenrijkse Nederlanden. Hij bleek een

bruikbaar financieel expert te zijn en werd aangesteld tot "secrétaire à la suite du Gouvernement", een rechtstreeks medewerker dus van de Gouverneur en diens minister Botta-Adorno. In deze functie toonde Dupuy zich uitzonderlijk actief en efficiënt. In de iets meer dan zes jaren (1749-1757) die hij in de Nederlanden actief was, had hij er een beslissende invloed op het gebied van de economische en financiële politiek. Hij was wat men noemt een aanhanger van het "Verlicht Despotisme", fel gekant tegen alle provincialisme en tegen de verlamdende sleur van de traditionele instellingen. Nieuwe opvattingen over de boekhouding van de staatsfinancien werden door hem in de praktijk gebracht, d.i. opgelegd aan de ambtenaren. Instellingen werden door zijn tussenkomst gereorganiseerd, gemoderniseerd. Het "Bureau de régie des douanes" is zijn werk en van hem ook is de idee om de douaneofficieren in te schakelen voor het verzamelen van informatie over de nijverheid. De jaarlijkse inspectieverslagen die hij hen vanaf 1755 liet opstellen vormen de eerste nog zeer onvolledige beschrijvende statistieken (memoires) over de nijverheid. Dezelfde instelling werd in 1764 ingeschakeld om de nijverheidstelling uit te voeren. Dupuy zelf was toen echter reeds van het toneel der Oostenrijkse Nederlanden verdwenen. Hij had zich èn door zijn kwaliteiten èn door zijn gebreken overal vijanden op de hals gehaald. Door zijn autoritair optreden voelden de heren van de Raad van Financien zich beledigd, genegeerd en vooral in hun rust gestoord. Alle stokken waren goed om deze inderdaad lastige buitenlander kwijt te geraken. Scheldwoorden, schulden en vrouwenkwesties brachten Dupuy ten slotte geheel in discrediet. Ondanks de steun van Kaunitz en Cobenzl werd de onderbetaalde technokraat uit de Nederlanden verwijderd in januari 1757. Zijn werk kon echter niet meer ongedaan worden gemaakt. Dat wordt duidelijk in het tweede deel van dit boek, waarin de pogingen besproken worden van de gezagsdragers om steeds nauwkeuriger informatie over de nijverheid te bekomen. Ten slotte zal in 1764 de reeds in 1751 door Dupuy voorgestelde telling worden uitgevoerd door de instelling die hij had gereorganiseerd en tot een efficiënt bestuursapparaat had uitgebouwd.

De inspectieverslagen, die de douaneofficieren sinds 1755 moesten opmaken, bevatten ook vragen over de nijverheid in hun douanepartement. Oorspronkelijk wisten de ontvangers en controleurs van de douanerechten hierover niet veel te vertellen. Gaandeweg werden hen echter meer precieze details gevraagd en kregen zij en hun ondergeschikten duidelijker instructies over de in te winnen informatie. Ze werden aldus getraind als "tellingsagenten". De stevig georganiseerde administratie van de douanerechten was de enige

instelling van die omvang waarop de overheid rechtstreeks vat had, de enige ook, die een groot deel van het land kon overzien. De douanebeambten waren daarenboven goed geplaatst om over de waarde van de geproduceerde goederen te oordelen en vooral om de vragen over de herkomst van de grondstoffen en de afzetgebieden te beantwoorden. Nadelig was het feit dat sommige delen van het land, vooral in Vlaanderen en Luxemburg, ontsnapten aan de douanecontrole. Volledige informatie over de nijverheid in die enkele gebieden was dan ook uitgesloten. De resultaten van de telling waren volledig verzameld en in twee boekdelen samengebracht in 1766. Ze werden nooit aan Wenen overgemaakt !

Philippe Moureaux heeft geen inspanning vermeden bij het kritisch onderzoek van de tellingsresultaten. Interne en externe kritiek op zijn best; altijd leesbaar, makkelijk om volgen, hyperkritisch maar niet verlamdend.

Uit de minutieuze vergelijking van de tellingsresultaten met alle mogelijke informatie over de nijverheid van voor en na de telling, blijkt dat weinig grote bedrijven in 1764 onbekend zijn gebleven. Dat een zo grote onderneming als deze telling niet geheel aan de kritiek weerstaat is normaal. Zo werd vastgesteld dat de gegevens betreffende het aantal arbeiders en de omvang van de produktie per bedrijf of bedrijfstak niet erg betrouwbaar zijn. Laten we echter niet vergeten dat de notie "arbeider" nog in de 19e eeuw erg onduidelijk was. Denken we maar aan de sterk uiteenlopende cijfers daaromtrent in de volkstelling en de nijverheidstelling van 1846. Daarenboven waren de organisatoren van de telling van 1764 toch wel heel ambitieus. De promotors van de nijverheidstelling van 1846 wensten eveneens informatie te verzamelen over de omvang van de produktie, de herkomst van de grondstoffen en de afzetgebieden, maar na de "proeftelling" te Sint-Jans-Molenbeek in 1845 bleek overduidelijk dat juiste antwoorden niet konden verwacht worden. Die vragen werden dan ook van de definitieve telformulieren weggelaten. Het is weinig waarschijnlijk dat 80 jaar vroeger betere resultaten konden bereikt worden.

Denkend aan de nijverheidstelling van 1846, kunnen we met Ph. Moureaux besluiten dat de telling van 1764, ondanks leemten en gebreken, de voornaamste bron is voor de studie van de nijverheid in de Oostenrijkse Nederlanden. De uiterst gedetailleerde kritische studie van Ph. Moureaux zal een correct gebruik van de gegevens mogelijk maken.

Het dient te worden herhaald dat deze studie veel meer is dan een kritisch onderzoek van een telling. Het is een geschiedenis van de statistiek in de Oostenrijkse Nederlanden vanaf het einde van de 17e

eeuw. Daarenboven is het een geschiedenis van overheidsinstellingen, van de economische en financiële politiek en van de personen die deze politiek voerden. De ontwikkeling van de statistiek wordt dus in een wel zeer breed kader geplaatst. Het is ongetwijfeld de enig juiste werkwijze om de historische kritiek van kwantitatieve gegevens behoorlijk door te voeren.

J. HANNES